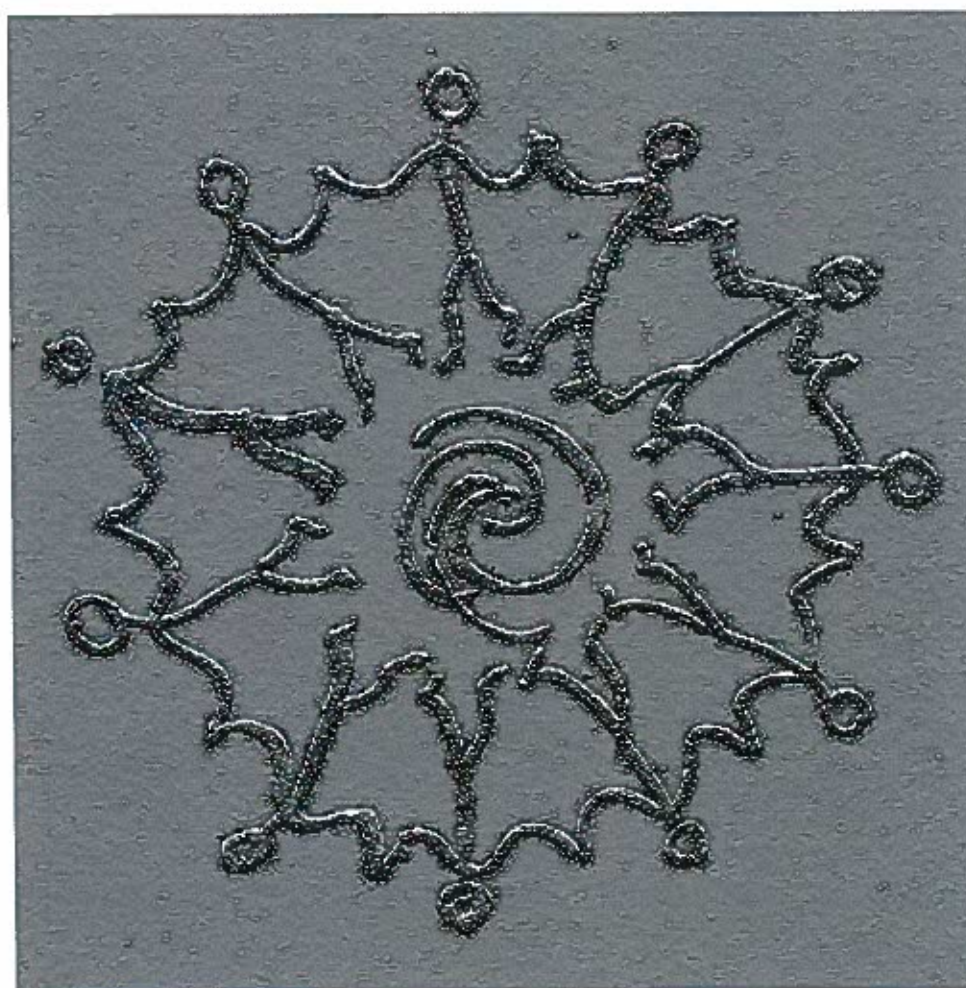


JENNY THAYSEN KJÆR og NIELS KJÆR

DANS I KIRKEN



Niels Kjærs Forlag

Jenny Thaysen Kjær og Niels Kjær

Dans i kirken

Niels Kjærs Forlag

Kære mennesker, glem ikke at danse, for ellers véd englene i himmelen ikke, hvad de skal stille op med jer.

Hildegard af Bingen (1098-1179)

Dans i kirken

Copyright: Jenny Thaysen Kjær og Niels Kjær

Foto på omslagets bagside: Luise Faurholt

Printed in Denmark 2012

ISBN 978-87-994362-2-4

Kirkedanserens forord

Jeg har ofte svært ved at sidde stille, når der er noget vigtigt på spil i min tilværelse, og derfor har dansen for mig altid været en vigtig måde at udtrykke mine følelser på. Det kan for mig være vanskeligt at finde de rette ord i forbindelse med f.eks. sorg, glæde eller hengivenhed, men i dansen får disse følelser deres eget sprog.

Mens jeg gik i gymnasiet, var jeg med i Sønderborg Ungdomsteater. I 1987 deltog jeg (sammen med syv andre dansere samt sognepræst Andreas Davidsen og organist Peter Arendt) i en række gudstjenester opbygget over Johannes' Åbenbaring. Vi besøgte på en lille turné forskellige kirker i Danmark, hvor vi (som engle og dæmoner) – mellem de liturgiske læsninger og menighedssalmerne – til musik af Peter Møller dansede fire sekvenser af Åbenbaringsbogen. Det blev for mig det første møde med dans i kirken.

Senere – i 1996 – da København var europæisk kulturby, deltog jeg som kirkegænger i en gudstjeneste med den hollandske dansepræst Andries Kobus. Samme år så jeg Pernille Overø danse "Hieros Gamos" i en kirke. For mig gav det stor mening at opleve, at dans – på linje med musik, sang, digtning, arkitektur og billedkunst – kunne indgå helt naturligt i en gudstjeneste.

Jeg lovede dengang mig selv at undersøge, om der mon findes en tradition for dans inden for kristendom og kirke? Nu mange år efter er jeg selv blevet kordegn i Langenæskirken i Aarhus, og jeg er begyndt at introducere dans i forskellige kirkelige sammenhænge. Og så er det, at det gamle spørgsmål dukker op igen og kræver svar: Er dans i kirken et nymodens påfund – eller er det tværtimod en ældgammel tradition?

Jenny Thaysen Kjær

Teologens forord

Lad mig være helt ærlig. Alle mine lutherske gener stejlede simpelthen, da jeg første gang hørte Jenny tale om "dans i kirken". Dans i kirken? Ja, måske ved en gospelgudstjeneste i Harlem, men bestemt da ikke ved en dansk folkekirkegudstjeneste!

Siden er jeg blevet meget klogere. Dels fordi mine studier i emnet (foranlediget af Jennys mange spørgsmål) har afsløret, at der faktisk findes en lang – som oftest overset – bibelsk og kirkelig tradition for liturgisk dans. Dels fordi det i praksis viser sig, at dans på linje med musik og sang er en meget meningsfuld udtryksform i det kirkelige rum.

Så, dans i kirken? Ja, så afgjort! Også ”her hos os”! Ellers snyder vi nemlig os selv for en oplagt evangelisk udtryksform.

Niels Kjær

Fælles forord

Vi har i fællesskab skrevet denne lille bog og er derfor begge to forfattere til hele teksten. Ganske vist er det den teologiske halvdel af makkerparret, der er hovedmanden bag de første to kapitler, og kirkedanseren, der har hovedansvaret for det tredje kapitel, men vi har hele tiden været hinandens sparringspartnere og kritikere, så det færdige resultat står vi begge to inde for.

Bogen falder i tre dele. Først en gennemgang af hvad der står i Bibelen om dans. Dernæst en historisk redegørelse for dans i kirken, og endelig en kort oversigt (med eksempler) over dans i kirken i et nutidigt perspektiv.

Vi benytter lejligheden til takke alle, der på den ene eller anden måde har hjulpet os med bogen. Det gælder bl.a. Brita Haugen, Pernille Overø, Helle Lerke, Dorte Tilma, Anne Ehlers og Vibeke Wern.

Jenny Thaysen Kjær og Niels Kjær

Dans i Bibelen

Dans i Det Gamle Testamente

Både for israelitterne og for oldtidens jøder spillede dans en stor rolle. Her ved en snes gange omtales dans direkte i Det Gamle Testamente, men dertil kommer en lang række indirekte henvisninger til danselignende bevægelser.

Gammeltestamentlige skriftsteder hvor dans omtales direkte:

- Anden Mosebog 15,20-21: Mirjams sejrssang og kvindernes dans
- Anden Mosebog 32,6 og 19: Dansen om guldkalven
- Dommerbogen 11,34: Jefthas hjemkomst og hans datters sejrscans
- Dommerbogen 21,21: Brudetrovet ved pigedansen i Shilo
- Første Samuelsbog 18,6-7: Kvindernes sejrscans for David
- Første Samuelsbog 21,12: Kvindernes sejrscans for David
- Første Samuelsbog 29,5: Kvindernes sejrscans for David
- Anden Samuelsbog 6,14-15: David danser foran arken
- Første Kongebog 18,26: Ba'al-profeternes dans
- Første Krønikebog 15,28-29: David danser foran arken
- Salmernes Bog 30,12: Gud forvandler sorg til glæde og klage til dans
- Salmernes Bog 149,3: Israel opfordres til at lovprise Herrens navn i dans
- Salmernes Bog 150,4: Opfordring til at lovprise Gud med musik og dans
- Prædikerens Bog 3,4: En tid til at holde klage og en tid til at danse
- Højsangen 7,1: Shulamits dans
- Jeremias' Bog 31,4: Israels glade dans
- Jeremias' Bog 31,13: Jomfruernes glædesdans
- Klagesangene 5,15: Israels dans er forvandlet til sorg

Gennem dansen giver de dansende udtryk for deres følelser ved den pågældende lejlighed, fx glæde og taknemmelighed. Det er påfaldende, at dans gentagne gange nævnes som modsætning til sorg og klage (Salmernes Bog 30,12, Prædikerens Bog 3,4 og Klagesangene 5,15). Kvindernes sejrscans for de hjemvendte krigere må betragtes som et ritualiseret udtryk for triumf og glæde. Dans kan dog omvendt også bruges til at fremkalde en særlig følelsetilstand, fx ekstase (Ba'al-præsternes dans, men også Davids dans foran arken).

Dansen er i Det Gamle Testamente næsten altid af kultisk eller sakral karakter, hvad enten den foregår i templet i Jerusalem eller i landsbyen i forbindelse med bryllup og begravelse. Den

gammeltestamentlige dans er aldrig pardans, men udføres enten af enkeltpersoner eller af grupper i kædedans, ringdans eller processionsdans. Håndklap, sang og musik ledsager dansen, der består af rytmiske og ofte stærkt dramatiske bevægelser.

Vi vil nu se nærmere på nogle få af de ovenfor anførte gammeltestamentlige skriftsteder, hvor dans omtales:

1. Mirjams sejrssang og kvindernes dans

Da greb Arons søster, profetinden Mirjam, sin pauke, og alle kvinderne fulgte hende i dansen med deres pauker. Mirjam sang for dem:

Syng for Herren,
han er højt ophøjet,
heste og ryttere
styrtede han i havet.

(2 Mos 15,20-21)

Mirjam, søster til Aron og dermed også til Moses, var profetinde, og hun synger her en sejrssang efter israelitternes vandring gennem Røde Hav og frelsen fra egypterhæren. De paukespillende kvinder følger hende i dansen.

Kvinderne danser for at give deres lovsang et fysisk udtryk. I dansen får kvindernes glæde over Guds frelse frit løb. Eftersom kvinderne bærer musikinstrumenter, har de formodentlig danset hver for sig, men med Mirjam som deres danseleder. Dansen har enten formet sig som en ringdans eller som en processionsdans.

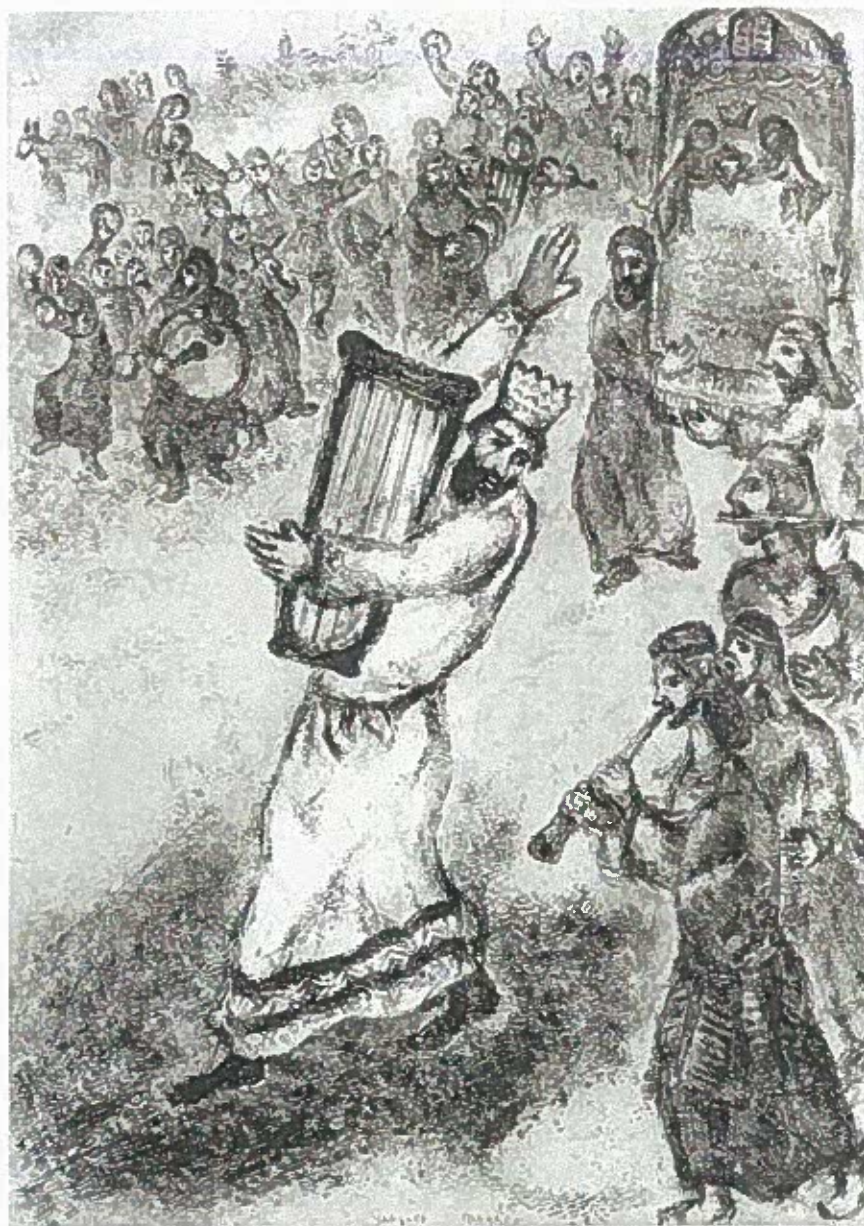
Mirjams sejrssang regnes af mange gammeltestamentlige forskere for at være meget gammel, måske en af de allerældste dele af Bibelen. Kvindernes sejrdsans, som vi også hører om andre steder, er med andre ord en af de mest oprindelige bibelske danseformer. Mirjams dans ville dog trods sin høje alder også kunne danses i kirken i dag som et nutidigt udtryk for glæde og lovprisning af Gud, fordi han stadig befrier og frelser mennesker.

2. David danser foran arken

Og iført en linned efod dansede David af alle kræfter for Herrens ansigt. Således førte David og hele Israels hus Herrens ark op under jubelråb og hornklang.

(2 Sam 6,14-15)

Iført en præstelig dragt ("en linned efod") danser kong David foran Guds ark, da arken bliver ført op til Jerusalem og stillet i et særligt telt, der fungerer som en slags midlertidigt tempel.



David danser foran arken: 2 Sam 6,14-15
Udført af *Marc Chagall*, cirka 1956

Davids dans foran arken er måske det mest kendte og mest omtalte eksempel på bibelsk dans. Det er faktisk ikke kun David, men "hele Israels hus", der spiller og danser (2 Sam 6,5), men David nævnes særskilt, fordi han er kongen og samtidig den profetisk-præstelige leder af processionsdansen.

Davids hustru, Mikal, føler ifølge 2 Sam 6,16 og 1 Krøn 15,29 foragt for David, da hun ser ham deltage i og anføre folkets ekstatiske dans. Mikal har vel ment, at det var upassende for en ophøjet konge at give sig hen i ekstase. Vi står altså her over for et tidligt eksempel på kritik af en bestemt form for dans. En gennemsnitlig dansk kirkegænger ville nok være tilbøjelig til at give Mikal ret i hendes kritik, men i Anden Samuelsbog er sympatien helt klart på Davids side. Under alle omstændigheder vil forskellige processionsdansen, ledsaget af sang og musik, også i en nutidig sammenhæng kunne bruges til at lovprise Gud med sjæl og krop.

3. Lovpris Gud med dans!

I dans skal de lovprise (Herrens) navn,
til pauke og citer skal de lovsynge ham. (Sl 149,3)

Lovpris (Gud) med pauker og dans,
lovpris ham med strengespil og fløjter! (Sl 150,4)

Salmisten opfordrer i Sl 149 og 150 Israel, Zions sønner, til at lovprise Gud Herren "i de frommes forsamling" (d.v.s. i templet) med sang, musik og dans. Salmerne fortæller os, at dans indgik i den jødiske tempelkult som et fysisk udtryk for glæde, tak og lov.

Også mere generelt gælder det, at dans i de gammeltestamentlige tekster optræder som et kropsligt medium, igennem hvilket folket – eller menigheden – udtrykker deres glæde, taknemmelighed og lovprisning.

Dans i Det Nye Testamente

Fem gange omtales dans direkte i Det Nye Testamente:

Matthæusevangeliet 11,17: Fløjtespil, men ingen dans

Matthæusevangeliet 14,6: Herodias' datters dans

Markusevangeliet 6,22: Herodias' datters dans

Lukasevangeliet 7,32: Fløjtespil, men ingen dans

Lukasevangeliet 15,25: Lignelsen om den fortabte søn: musik og dans

Derudover er der – mere indirekte – *bevægelse* i mange andre nytestamentlige tekster. Som ét ud af mange eksempler skal her blot nævnes, hvordan barnet (Johannes) springer i Elisabeth af fryd, da Maria hilser hende (Luk 1,44). Det er netop denne dansende bevægelse, Martin Luther fremhæver som det rette menneskelige svar på evangeliet ("Nu fryde sig hver kristen mand / og springe højt af glæde!", Den Danske Salmebog nr. 487).

Men hvis vi ser bort fra parallelstederne, er der altså tre nytestamentlige tekster, hvor dans omtales direkte:

1. Herodias' datters dans

Men da Herodes fejrede fødselsdag, dansede Herodias' datter for selskabet og betog Herodes, så han svor på at ville give hende, lige meget hvad hun bad ham om. Tilskyndet af sin mor siger hun: "Giv mig Johannes Døbers hoved på et fad!"
(Matt 14,6-8)

Denne tekst er – sammen med "Dansen om guldkalven" (2 Mos 32,6 og 19) – den eneste bibeltekst, der omtaler dans i negative vendinger. Det er værd at bemærke, at Salomes dans ikke er en sakral dans, men derimod en sekulær hellenistisk dans, der har til hensigt at forføre Herodes til en ond handling. Det er derfor heller ikke selve det *at danse*, der er kritisabelt, men derimod denne særlige danseform og det, Salome og hendes mor bruger den til.

2. Fløjtespil, men ingen dans

Men hvad skal jeg sammenligne denne slægt med? Den ligner børn, der sidder på torvet og råber til de andre: Vi spillede på fløjte for jer, og I dansede ikke; vi sang klagesange, og I sørgede ikke.
(Matt 11,16-17)

Jesus bruger her dans som et billedligt udtryk for den glæde og taknemmelighed, hans gode budskab burde vække hos tilhørerne. Denne lille lignelse eller gåde indgår i Jesu tale om Johannes Døber. Døberen prædikede askese (han ”sang klagesange”), men blev afvist af sin samtid (de ”sørgede ikke”). Jesus derimod prædiker gudsrigets fest og glæde (han ”spiller fløjte”), men hans landsmænd afviser også ham (de ”danser ikke”).

Jesus anvender altså her – i forlængelse af den gammeltestamentlige tradition – dansen som et billede på den naturlige glæde og taknemmelighed, mennesker burde føle, fordi Gud frelser og befrier dem.



Marcellinos og Peters katakombe i Rom

3. Lignelsen om den fortabte søn: musik og dans

Men den ældste søn var ude på marken. Da han var på vej hjem og nærmede sig huset, hørte han musik og dans, og han kaldte på en af karlene og spurgte, hvad der var på færde. Han svarede: Din bror er kommet, og din far har slagtet fedekalven, fordi han har fået ham tilbage i god behold. (Luk 15,25-27)

I denne meget berømte fortælling, der mere end nogen anden lignelse rummer selve kernen i Jesu evangelium, står musikken og dansen igen som de billedlige udtryk for glæden. Gudsriget er en fest, og alle danser med for at fejre, at den fortabte søn er blevet fundet og frelst.

Den kristne gudstjeneste er på mange måder en foregribelse af festen i Guds rige. Musik og sang er helt uundværlige elementer, når menigheden fester, og i sammenhæng hermed forekommer det oplagt, at også dansen hører med i gudstjenestens liturgi.



To udsnit af *Dansefrisen* fra Ørslev Kirke.
Dette kalkmaleri fra ca. 1325 forestiller muligvis *Det himmelske bryllup*

Sammenfattende kan det om bibelsk dans siges, at den næsten altid har karakter af sakral fællesdans ledsaget af musik. Alle (unge og gamle, mænd og kvinder) kan deltage i dansen, som har til hensigt at udtrykke glæde, tak og lovprisning.

Dans i kirken i historisk perspektiv

Oldkirken

I de første århundreder af kirkens historie var dans stadig en acceptabel liturgisk udtryksform på grund af den gammeltestamentlige tradition for liturgisk dans.

Fra det andet århundrede kendes en beskrivelse af *Runddansen om korset*, en cirkeldans, hvor de dansende samtidig sang en hymne, der lovpriste Gud som Fader, Ord (Logos) og Ånd.

To af de tidligste kristne liturgier, vi har et detaljeret kendskab til, nævner cirkeldanse som en del af gudstjenesten. Det drejer sig om Justin Martyrs liturgi fra ca. 150 og Hippolyts liturgi fra ca. 215.

Senere – fra det fjerde århundrede – findes der mere detaljerede udsagn om dans i kirken. Gregor af Nazianz (cirka 329-390), der var ærkebiskop af Konstantinopel, anses for at være en af de vigtigste teologer overhovedet i oldkirken. Ikke mindst er han kendt som den teolog, der udviklede den klassiske treenighedslære. Det indre forhold mellem Fader, Søn og Helligånd beskriver Gregor med den græske term *perichoresis* ("runddans").



Treenigheden danser

Et andet sted skriver samme Gregor af Nazianz: ”Triumferende fælles cirkeldanse er den mest passende måde at fejre påske på.” Det var skik, at menigheden påskemorgen syngende og med hinanden i hænderne dansede ud af kirken – ud på kirkegården i en lang kæde. Sammen med englenerne dansede de som en forsmag på kødets opstandelse og den evige salighed. Gregor lægger vægt på, at den kristne menighedsdans skal være spirituel, som da kong David dansede foran arken, og ikke skamløs, som da Salome forførte kong Herodes til ondskab.

Middelalderen

I den tidlige middelalder – efter at kristendommen var blevet den officielle statsreligion – overtog gejstligheden i stadig højere grad udførelsen af gudstjenesten. Lægfolkets aktive deltagelse i gudstjenesten blev tilsvarende begrænset, hvilket indebar, at det nu var gejstligheden alene, der ved særlige lejligheder (jul og påske) opførte liturgiske danse for menigheden. Kun i meget sjældne tilfælde, og i så fald kun under gejstlighedens vejledning og overopsyn, deltog menigheden selv i dansen.

I højmiddelalderen og senmiddelalderen voksede modstanden mod liturgiske danse i det ortodokse hierarki. Forklaringen er sikkert den, at disse danse især var populære blandt ”ukontrollable” grupper som fx kvindelige mystikere og omvandrende munke.

Hildegard af Bingen (1098-1179) siger: ”Kære mennesker, glem ikke at danse, for ellers véd englenerne i himmelen ikke, hvad de skal stille op med jer.” For Hildegard var dansen et ydre, fysisk udtryk for sjælens indre glæde.

Mechthild af Magdeburg (1207-1282), en anden af de store kvindelige middelaldermystikere, siger et sted, at ”sjælen simpelthen må bevæge sig i glad forventning om brudgommens snarlige ankomst”, og hun kalder denne bevægelse for ”lovprisningsdans”. Et andet af Mechthilds mest berømte digte indledes således: ”Herre, jeg kan kun danse, hvis du fører mig!”

Også Frans af Assisi (1182-1226) dansede af glæde. Han mente, at det var Djævelens største triumf, hvis han kunne berøve mennesket dets åndelige glæder. For at bekæmpe den djævelske melankoli og

livslede anbefalede Frans sine ordensbrødre ”at bede, synge, lovprise og danse”.

Og den italienske munk og digter Jacopone di Todi (1230-1306) skrev:

Det faldt mig aldrig ind, Jesus,
at i dansen er jeg danseren,
men styrken i din kærlighed, Jesus,
har fået mig til at danse...
Jeg havde allerede glemt,
at jeg var begyndt at danse.
Glæden fylder mit hjerte, Jesus,
så jeg mangler ord.

Det er slående, at den nære bibelske sammenhæng mellem glæde og dans er bevaret i alle de ovennævnte eksempler på dans i oldkirken og i middelalderkirken. Alligevel betragtede den højere katolske gejstlighed som allerede nævnt disse spontane og ukontrollable danse med stor skepsis og mødte dem efterhånden med direkte modstand. I løbet af det 14. og 15. århundrede forbød den katolske kirke således flere gange dans i kirkerne og klostrene, og til sidst bandlyste kirken simpelthen de liturgiske danse.

Først så sent som i 1994 ophævede den katolske kirke sit forbud og nævnte igen dans som en legitim liturgisk udtryksform.

Reformationen

Reformationens ledere var som bekendt meget kritiske over for de katolske traditioner og skikke. Helgenbilleder, pilgrimsrejser og processionser blev forbudt, og alle kropslige udtryksformer blev begrænset til et absolut minimum. Gudstjenesten blev i stedet centreret omkring Bibelens ord i præstens prædiken og i menighedens salmesang.

Som følge heraf blev der heller ikke plads til den liturgiske dans i de protestantiske kirker. Dans blev i stedet tvunget ud i det verdslige rum, og selv her blev den af kirkens folk betragtet som farlig og syndig.

Enkelte spor af dans eller danselignende bevægelser overlevede dog i det religiøse rum, fx processionerne i forbindelse med bryllupper og begravelser. Ordet *bryllup* kommer således af ”brudeløb” og er

betegnelsen for en festlig procession med musik og brudepar i spidsen. En skik, der før i tiden var udbredt overalt i de nordiske lande, både i by og på land, og som stadig bruges i Norge og enkelte andre steder.

I det folkereligøse rum overlevede dansen – trods de kirkelige myndigheders modstand – i forbindelse med de store kristne højtider. I den katolske tid "vågede" folk på de store helligaftener, før de skulle overvære midnatsmessen. Efterhånden blev det en folkelig skik at fordrive tiden i disse vågenætter med forskellige forlystelser såsom sang, leg og dans. Efter reformationen levede våge-traditionen trods talrige forbud videre. Pinselørdag dansede man således om majstangen, og juleaften holdt man julestue.



Juletræsdans på Bornholm, ca. 1914

Da juletræet i det 19. århundrede vandt indpas i de nordiske hjem, fik julestuerne et nyt midtpunkt og et nyt indhold. Juletræet er egentlig et majtræ ved vintertid, og derfor var det nærliggende for folk at overføre julestuens traditionelle kædedans til en ringdans om juletræet. I begyndelsen vendte præsterne sig mod denne nyhedenske skik, men inden længe overgav kirkens mænd sig og skabte en kristen fortolkningsramme omkring juletræet ("livets træ") og juletræsdansen (et billede på dansen med englene i det kommende Paradis). Allerede i 1817 fortæller Heiberg i "Julespøg og Nytaarsløjer" om, hvordan en fattig københavnerpige oplever jul i "Himmelby", hvor hun danser om juletræet sammen med englene. Og snart dukker dansen op i flere af de mest kendte julesalmer ("Synger og danser, og klapper i eders småhænder!", Grundtvig, DDS nr. 100, og "Dans, lille barn, på moders skød!", Ingemann, DDS nr. 119). Helt op til nutiden har juletræsdansen været en tradition, der tilhørte det verdslige rum, men i de seneste år er det flere steder blevet almindeligt også at danse om juletræet inde i kirken. På den måde er der skabt en naturlig "bro" tilbage til den oldkirkelige og middelalderlige tradition om, at menigheden synger salmer, mens de samtidig danser i kirkerummet. Måske er der hermed banet vej for menighedsdans også i forbindelse med påskefejringen, fx til Grundtvigs påskesalme "Herren af søvne opvågned, opsprang", DDS nr. 223, hvor det i vers 3 lyder: "Danser for Herren! Lovsynger hans navn! / Herlig vor frelser, med bod for savn, / Kristus opstod fra de døde!"

I det hele taget indeholder flere af Grundtvigs salmer positiv omtale af dans, fx DDS nr. 18, "(D)a snart vi er i Paradis, dér danse vi på roser".

Genkomsten af dans i kirken

Lige siden reformationen havde dansen altså på det nærmeste været forsvundet fra det kirkelige rum, men den havde dog overlevet visse steder i det folkereligøse rum. I løbet af de seneste 50 år har der imidlertid været tale om en bemærkelsesværdig genkomst af dans i kirken. Denne genkomst skyldes flere forskellige – af hinanden uafhængige – faktorer, men her i det nye årtusind er de ved at flyde sammen til en samlet strøm.

I USA var det primært vækkelsesbevægelserne – ikke mindst i de afroamerikanske miljøer – der inspirerede de mere etablerede kirker til at forny og acceptere dansen som en del af den gudstjenstlige liturgi.

I 1960'erne opstod der – også i Europa – et ønske om nye gudstjenesteformer, hvilket blandt andet gav sig udslag i eksperimenterende ungdomsgudstjenester med rytmisk sang og musik. I nogle sammenhænge indgik dans som en naturlig del af disse nye liturgiske musikformer.

Inspireret af amerikansk shakermusik skrev den engelske folkemusiker Sydney Carter (1915-2004) i 1963 "Lord of the Dance" ("Dansens Gud"). Sangen blev et internationalt hit og en øjenåbner for mange. I Hans Anker Jørgensens danske oversættelse (TDDS nr. 780) lyder første vers således:

Jeg svang mig i verdensrummets morgendans,
jeg lyste af glæde i solopgangens glans.
Jeg elskede livet frem med dansende mod,
i Nazareth blev jeg kød og blod.
 Dans alle, kom i dansen ud,
 dans med mig, jeg er dansens Gud.
Jeg har danset for dig gennem ild og vand,
kom og dans med mig over sø og land.

Liturgisk dans i kirkerummet kan udføres af såvel professionelle dansere som amatører. Videre kan amatørdanserne inddeles i to underkategorier, nemlig *dels* de øvede amatørdansere, der i deres fritid har forberedt et danseindslag eller måske en hel danseforestilling, *dels* de mere "almindelige" kirkegængere, der uden de store forudsætninger blot deltager i en liturgisk dans.

Siden midten af 1960'erne er der blevet opført en række professionelle danseforestillinger rundt om i nordiske kirker. Et tidligt eksempel fra Norge er Ragni Kolles og Elsa Quales dans i den eksperimentelle liturgi "Missa Vigilante" (fra 1967). Mere nutidige eksempler fra Danmark er Brita Haugens og Stine Michels liturgiske forestilling "Sofia" (fra 2005) og Jens E. Christensens og Thomas Hejlesens forestilling "Myrra" (fra 2011).

Også menighedens aktive deltagelse i forskellige former for dans i kirkerummet er i de senere år blevet almindelig. Flere musikpædagoger har opdaget, at nogle af de danske salmer faktisk er skrevet på dansemelodier, og at det derfor er oplagt at danse og bevæge sig til en række salmer og salmemelodier. Dels understøtter dansen forståelsen af salmeteksten, dels er dans og sang skabt til at blive brugt i fællesskab. Således har fx Københavns Stiftscentral afholdt kurser i "Dans og salmer i undervisningen".



Brita Haugen, Stine Michel og Birgit Løkke i danseforestillingen "Sofia"

I dag danses der altså som aldrig før – også i de danske kirker. Og i fremtidens kirke vil dans uden tvivl indgå som en legitim liturgisk udtryksform helt på linje med sang og musik. For at menigheden kan give troen og glæden krop i dans og bevægelse: "Kom, tro og kom, glæde / dansende i kæde, / vi synger på vejen til Betlehem!" (Johannes Johansen, 1978).

Dans i kirken i nutidigt perspektiv

Overvejelser omkring en nutidig kirkelig dansepraksis

Vi har i det foregående afsnit påvist, at der er en lang historisk tradition for dans i kirken. En tradition, der efter en afbrydelse nu er ved at blive genopdaget og genoptaget.

Inden vi går over til at give nogle konkrete eksempler på nutidig kirkedans, vil vi imidlertid rejse et par principielle spørgsmål: *Hvorfor* skal der overhovedet danses i kirken i dag? *Hvad* er det, dansen har at bidrage med? Og endelig: *Hvis* der skal danses, *hvem* er det så, der skal danse?

Paulus skriver i Første Korintherbrev 6,19-20: ”Ved I ikke, at jeres legeme er et tempel for Helligånden, som er i jer, og som I har fra Gud? ... Ær derfor Gud med jeres legeme!” Paulus lider altså ikke af kropsforskrækkelse. Legemet er et tempel for Guds Ånd, og netop derfor er det vigtigt, hvad vi bruger legemet til. Med legemet skal vi ære Gud!

I Jesus Kristus fik Guds ord krop (”Ordet blev kød og tog bolig iblandt os”: Joh 1,14). Efter vores mening er det vigtigt, at Guds ord – og menighedens svar på dette ord – også i dag får krop gennem alle de menneskelige sanser. I dåb og nadver både hører, ser, lugter, smager og føler vi. Og al sand kirkekunst (både arkitektur, billedkunst, digtning, sang og musik) bidrager gennem sanserne til at forkynde evangeliet og at formidle menighedens svar i form af lovprisning og tak. Her er der imidlertid også brug for dansen, for dans er først og fremmest kroppens sprog. I dansen legemliggøres de menneskelige livserfaringer, fx tro, håb og glæde.

Det er i sagens natur ikke alle former for dans, der egner sig lige godt i en kirke. Kirkedansen kan fint have form som en selvstændig dramatisk danseforestilling, men den indgår som oftest i en liturgisk sammenhæng og er derfor underordnet gudstjenestens formål: Evangeliets forkyndelse. Enten kan en eller flere øvede dansere danse *for* menigheden – eller også kan menigheden *selv* danse. I det første tilfælde har dansen som regel et fortællende eller forkyndende sigte, i det sidste tilfælde er der ofte tale om menighedens svar på

forkyndelsen. De to former kan naturligvis også kombineres på forskellig måde.

Menighedsdans er aldrig pardans, men derimod kædedans eller cirkeldans, der som regel er ledsaget af sang og musik. Fødderne følger sangens rytme, så der i menigheden skabes en fælles puls i glæden og lovprisningen. Det er her, dansen kan bidrage med noget, der er unikt i forhold til alle andre menneskelige udtryksformer. Dét vidste både de gamle israelitter og de oldkristne kirkefædre, og dét er vi ved at genopdage. Vi (det vil sige både børn, unge og gamle) skal sammen danse i kirken for at give glæden krop i en samlet bevægelse med fælles rytme, puls og hjerteslag.

Tre eksempler på en nutidig kirkelig dansepraksis

Som nævnt danses der i dag i mange danske kirker. Som afslutning vil vi her fremdrage tre forskellige eksempler på en nutidig kirkelig dansepraksis. Eksemplerne indbefatter såvel en professionel danser som øvede og helt uøvede amatører.

1. Dans i kirken med Pernille Overø

Pernille Overø er professionel danser. I 1986 opholdt hun sig et år i Indien, hvor hun lærte klassisk tempeldans. Efter at være vendt tilbage til Danmark, ønskede Pernille Overø at bruge sine erfaringer med rituel dans i en dansk sammenhæng. Hun kom i kontakt med præsten og danseinstruktøren Brita Haugen, der hjalp hende med at overføre det, hun havde lært i Indien, så det kunne bruges i danske kirker til at formidle en kristen fortælling.

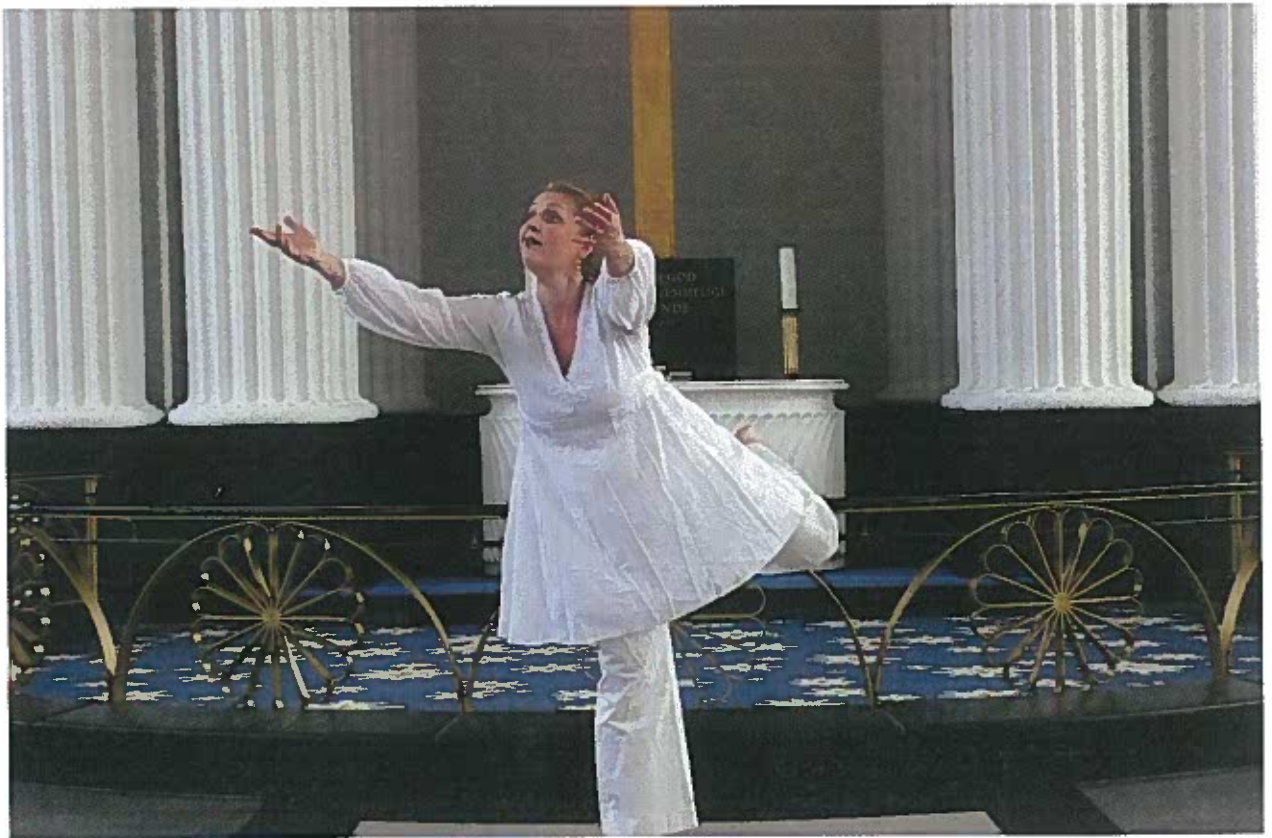
”Som danser er man ikke præst”, siger Pernille Overø i et interview med Kristeligt Dagblad, ”men der er alligevel en oplevelse af at læse op af en tekst og aflevere et budskab med sin krop”.

Da København i 1996 var Kulturby i EU, dansede Pernille Overø i adskillige københavnske kirker i forestillingen ”Hieros Gamos”. Senere har hun sammen med musikeren Mads Bischoff skabt en række danse over bibeltekster, blandt andet til brug i forbindelse med diverse temagudstjenester. Pernille Overø har fx danset ”Sofias dans” til Skabelsesberetningen (1 Mos 1,1-2,4), hvor hun for hver af ugens

dage danser det, Gud skaber. Et andet eksempel er ”Marias glædesdans”, danset til Marias lovsang (Luk 1,46-55).

Sammen med pilgrimspræsten Elisabeth Lidell skabte Pernille Overø og Mads Bischoff under Danske Kirkedage i Viborg i 2010 en hel dansegudstjeneste med pilgrimsmotivet som det bærende motiv.

Ligeledes holder Pernille Overø foredrag om sammenhængen mellem bøn og dans. Her fortæller hun om forskellige former for dansebøn – hvorefter hun demonstrerer bønnerne gennem sine egne danse.



Pernille Overø danser i Sankt Lukas Kirken i Aarhus

Pernille Overø har altså 25 års erfaring med rituel dans i en kirkelig sammenhæng. Det er derfor naturligt at stille hende et par spørgsmål

om, hvordan hun oplever det, når hun danser i en kirke som led i en gudstjeneste.

- Pernille, er det anderledes for dig at danse i en kirke end i et hvilket som helst andet rum?

- Jeg blev engang spurgt om, hvorfor jeg egentlig danser, og jeg svarede, at jeg danser, fordi jeg har en dyb længsel efter det religiøse. Når jeg danser i en kirke, oplever jeg derfor også en forbundethed med menigheden. Jeg danser altså ikke for at lave en forestilling eller give en opvisning, men for at indgå i den sammenhæng og kontekst, som er givet på forhånd i kirkerummet.

- Kan du kort forklare, hvad "dansebøn" er? Hvordan danser man en bøn?

- For mig er dansebøn på én og samme tid en ydre og en indre bevægelse. Bevægelserne i dansen er i overensstemmelse med intentionen for bønnen. Fx at række armene mod himlen eller knæle mod jorden. Det er den ydre bevægelse, som vækker en indre bevægelse, en følelse – som fordyber oplevelsen af bønnen.

2. Kirkedans i Silkeborg

Diakon og danseleder Helle Lerke har i de seneste år afholdt workshops i kirkedans i Silkeborg Kirkes sognegård og kirke. Helle Lerke har selv i en årrække været "i lære" hos cirkeldanser Hanne Rørth og har derudover en uddannelse som danseleder i sakral dans hos Maria-Gabriele Wosien i Østrig. Siden 1997 har Helle Lerke været "kirkedanser", bl. a. ved Emmauskirken på Frederiksberg. Hun er også indviet diakon fra Diakonissestiftelsen på Frederiksberg og medarbejder i projektet "På Herrens Mark" samt ansat som daglig leder af Socialpsykiatrisk Støttecenter på Samsø.

Formålet med kurserne i kirkedans i Silkeborg er ikke, at danserne skal uddannes til at give opvisninger. Hensigten er derimod, at dansen skal blive et redskab til fordybelse. De enkelte dansere udtrykker sig naturligvis på hver deres egen måde, men "efterhånden som

dansefødder og hjertetakt finder hinanden” i cirkeldansen skabes der en indgang til et spirituelt fællesskab. Sammen foretager de dansende (med ønsket om troens forankring som omdrejningspunkt) ”en poetisk danse-rejse” på vej mod Gud. Fødderne overtager hovedets bekymring for ”om det nu også er rigtigt”, og dansen opleves nærmest som en ”meditativ bøn”. Mange af deltagerne i Silkeborg er gengangere fra tidligere workshops, hvilket giver en god kontinuitet, men der kommer også hele tiden nye deltagere til.

Helle Lerke fortæller, at hun altid, når hun danser cirkeldans, tænder et lys for Kristus og stiller lyset i cirkelns midte. Ofte er der også en buket af årstidens blomster eller lignende, så cirkelmidten fremstår som en pendant til kirkens alter.



Dansemidte af Helle Lerke

3. Dans i Langenæskirken

Det sidste eksempel, vi vil fremdrage, er kirkedansen i vores egen lokale sognekirke, Langenæskirken i Aarhus, hvor den ene af forfatterne til nærværende lille bog (Jenny Thaysen Kjær) er ansat som kordegn. I samarbejde med kirkens øvrige personale har hun i de seneste par år været med til at afprøve forskellige danseformer, hvor det er ”de helt almindelige kirkegængere” – børn såvel som voksne –

der træder dansen i kirken som et indslag i en andagt eller en særlig gudstjeneste.

På initiativ af organist Dorte Tilma har Langenæskirken en "levende julekalender". Hver dag i december åbnes kl. 17 en låge i en kæmpestor julekalender, der er opstillet i kirken, og dagens "lågeåbner" vælger selv den genstand, der gemmer sig bag lågen. Lågeåbneren fortæller så om den valgte genstand, ligesom der også indgår sange og musikalske indslag. "Den levende julekalender" varer hver dag en lille halv time.

Den første gang, der blev danset i Langenæskirken, skete det netop i forbindelse med denne "levende julekalender". Dagens lågeåbner (Jenny) havde valgt en krans som den genstand, der denne dag gemte sig bag lågen, og hun brugte kransen som udgangspunkt til at fortælle lidt om liturgisk cirkeldans, herunder juletræsdans. Derefter blev alle i kirken indbudt til at komme op foran i kirken, hvor vi dannede en tæt rundkreds, tog hinanden i hænderne og dansede sammen – albue mod albue – til salmen "Et barn er født i Betlehem". Denne salme var valgt dels på grund af melodien, dels fordi den er kendt af alle og kan synges "frit fra hjertet". Til forskel fra den velkendte juletræsdans var der her intet juletræ at danse omkring, og til forskel fra almindelig runddans dansede vi her (som i færøsk visedans) med skiftevis to trin til venstre og et skridt til højre. Efter vores mening er det vigtigt at gøre sig klart, at liturgisk cirkeldans i kirken naturligvis altid har et (usynligt) omdrejningspunkt, nemlig den nærværende Kristus eller – om man vil – evangeliet (ordet om Kristus). Denne aften dansede vi i Langenæskirken af glæde rundt om Betlehemsbarnet. Det forunderlige skete. De dansende, der måske på forhånd havde været lidt skeptiske, fik stjerneglans i øjnene og smil på læben. Det blev virkelig en dans "mellem himmel og jord".

Siden har vi ved flere lejligheder danset i kirken. Fx har områdets børnehaverbørn to gange – dels til en høstgudstjeneste, dels til en julegudstjeneste – danset i en lang kæde rundt i kirken. Børnene har på den måde oplevet, at kirkerummet åbnede sig, og rytmen og pulsen i dansen gav sangen og musikken nyt liv.

Ligeledes har dansen været brugt som et meningsfuldt indslag ved en fyraftensgudstjeneste for børn. Med malertape var der skabt en

bugtende linje rundt i kirkerummet. Præsten Anne Ehlers fortalte os om, at livet ofte er som en linedans, hvor vi balancerer mellem godt og ondt. Vi mennesker kan ind imellem føle os fristet til at gøre noget, vi egentlig godt ved er forkert, men heldigvis vil Gud hjælpe os til at holde balancen, ligesom vi også kan hjælpe hinanden. Og hvis det alligevel går galt, så har Gud spændt et sikkerhedsnet ud under os. Herefter forsøgte vi os alle sammen som linedansere i



Børnehavebørn danser kædedans i Langenæskirken

kirkerummet, med malertape-linjen som line. Til sidst samlede vi os oppe øverst i kirken, hvor vi i en rundkreds sang "Han har den hele vide verden i sin hånd" med bevægelser til. Som afslutning, mens vi stod i rundkredsen med hinanden i hænderne, bad vi Fadervor, og præsten lyste velsignelsen.

Endelig har vi haft et danseindslag ved en aftensangsandagt. Som en del af den liturgiske kontekst dansede vi her til ”Sorrige og glæde” (Den Danske Salmebog nr. 46), sunget på den oprindelige visemelodi fra 1600-tallet. Kirkens kor slog rytmen an med håndholdte instrumenter, bl. a. triangel og tamburin.

Vores samlede erfaringer fra disse forsøg med kirkedans er, at dansen kan tilføre andagten eller gudstjenesten noget nyt og godt. Glæden og lovprisningen får pludselig krop, menighedens fællesskab bliver konkret, og kirkerummet åbner sig op. Samtidig er det vores erfaring, at det er vigtigt at gøre sig klart, *hvorfor* man danser, og *hvem* eller *hvad* der er kirkedansens omdrejningspunkt. Kirkedansen er ligesom alle andre kirkelige kunstformer (arkitektur, billedkunst, sang, musik og dramatik) et medium for forkyndelsen af Kristus – og for menighedens svar på denne forkyndelse.

Afslutning

Vi håber nu at have påvist, at dans i kirken ikke bare er et nymodens påfund, en døgnflue blandt mange andre. Tværtimod har kirkedansen et bibelsk og kirkehistorisk fundament, som vi i nutiden uden vanskeligheder kan bygge videre på. I de bibelske tekster og i den ældre kirkelige tradition fremstår dans som et kropsligt medium, igennem hvilket folket – eller menigheden – udtrykker deres glæde, taknemmelighed og lovprisning. Det forekommer oplagt at anvende dansen på samme måde i kirken i dag, eftersom vi jo allerede synger og spiller som naturlige udtryk for tak og lovprisning.

Vi har i denne lille bog blot beskrevet nogle få, karakteristiske eksempler på nutidig kirkedans, men der findes mange andre både danske og internationale eksempler på dans i kirken i det 21. århundrede. Vi vil her som afslutning bruge lejligheden til at opfordre alle, der har fået lyst at anvende dansen som udtryksform i en nutidig kirkelig sammenhæng, til frimodigt at gå i gang.

Litteratur

Samlede fremstillinger

Adams, Doug: *Involving the People in Dancing Worship: Historic and Contemporary Patterns*. The Sharing Co. Austin, Texas 1975.

Blogg, Martin: *Dance and the Christian Faith*. The Lutterworth Press. Cambridge, U.K. 1985.

Gagne, Ronald et alia: *Introducing Dance in Christian Worship*. Pastoral Press. Washington 2000.

Hedgeman, Denita: *Guidelines to Starting and Maintaining a Church Dance Ministry*. Tate Publishing & Enterprises. Mustang, Oklahoma 2007.

Taylor, Margaret Fisk: *A Time to Dance: Symbolic Movement in Worship*. United Church Press. USA 1967.

Supplerende kilde til "Kirkedanserens forord"

Dauidsen, Andreas: *Johannes' åbenbaring*, side 167-169. Gyldendal. Tønder 1988.

Supplerende kilder til "Dans i Bibelen"

Bibelen. Autoriseret af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II. Det Danske Bibelselskab. København 1992.

Dunn, James D. G. & Rogerson, John W. (eds.): *Eerdmans Commentary on the Bible*. William B. Eerdmans Publishing Company. Grand Rapids, Michigan & Cambridge, U.K. 2003.

Müller, Lisbet & Mogens: *Politikens Bibelleksikon*. Politikens Forlag. Danmark 1999.

Supplerende kilder til "Dans i kirken i historisk perspektiv"

Den Danske Salmebog. 29. juli 2002 autoriseret af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II (DDS). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 2003.

'78-tillægget til Den Danske Salmebog. Musikhøjskolens Forlag 1978.

Tillæg til Den Danske Salmebog (TDDS). Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 1994.

Astrup, Henning: *Hun danser med Visdommen!* Interview med Anja Worsøe Reiff i: *Filips kirkeblad*, forår 2010. Filips Kirke, København S.

Dansefrisen. Forlaget MIMER's website

<http://www.forlagetmimer.dk/telegram/bagsider/tekst16.htm>

Det uforklarlige i lyd, lys og dans. Omtale af forestillingen "Myrra" i Vor Frelses Kirke, den 14. september 2011. Vor Frelses Kirkes website http://www.vorfrelseskirke.dk/myrra_og_mirakler,_danseforestilling

Garnæs, Mikael: *At bringe orglet tilbage til dets fremtrædende plads i det kulturelle liv.* Artikel om forestillingen "Myrra" i: *Organistbladet* 2011, side 372-377.

Kursus: Dans og salmer i undervisningen. Præsteforeningens Blad 2005, side 45-46.

Kvalbein, Margrete Lüthje: *Body awareness and liturgical reform – part I.* Oplæg holdt på konferencen "Religion and the Politics of the Body", afholdt i Reykjavik, juni 2009, af The Nordic Society for the Philosophy of Religion.

Pagels, Elaine: *Beyond Belief: The Secret Gospel of Thomas.* Random House. New York 2005.

Piø, Iørn: *Julens hvem hvad hvor. Håndbog om julens traditioner.* Politikens Forlag. København 1977.

Reiff, Anja Worsøe: *Hvorfor danser Visdommen? En undersøgelse af religiøse erfaringspotentialer i dans og bevægelse.* Teologisk specialeopgave ved Institut for Systematisk Teologi, Københavns Universitet 2009.

Rönn, Maria: *Heliga danser – dans som rit och bön.* Verbum. Stockholm 1997.

Soelle, Dorothee: *The Silent Cry: Mysticism and Resistance.* Augsburg Fortress. Minneapolis, Minnesota 2001.

Sofia – en kirkeforestilling. Omtale af forestillingen ”Sofia” på Brita Haugens website <http://www.britahaugen.dk/forestillinger/sofia.htm>

Supplerende kilder til ”Dans i kirken i nutidigt perspektiv”

Hanna, Judith Lynne: *To Dance is Human: A Theory of Nonverbal Communication.* University of Chicago Press, U.S.A. 1987.

Haugen, Brita: *Myte – dans – ritual.* Artikel i: *Centring*, 8. årgang (1987), nr. 2, side 146-149.

Kjær, Jenny Thaysen: *Dans i kirken.* Artikel i: *Langenæs Kirke & Sogn*, 24. årgang, nr. 4, 2011/12.

Kjær, Niels: *Kunst og kristendom i kirkerummet.* Artikel i: *Fyens Stiftsbog* 1996, side 133-142.

Kvalbein, Margrete Lüthje: *Body awareness and liturgical reform – part I.* Oplæg holdt på konferencen ”Religion and the Politics of the Body”, afholdt i Reykjavik, juni 2009, af The Nordic Society for the Philosophy of Religion.

Laugesen, Anders: *Ritual og dans.* Artikel om og interview med Pernille Overø i *Kristeligt Dagblad* den 2. september 1996.

Lerke, Helle: *Om kirkedans.* Artikel på websitet www.kirkedans.dk

Skjoldager-Nielsen, Kim: *Kirken kan lære af teatret.* Artikel på websitet <http://www.religion.dk/artikel/18084:Synspunkt--Kirken-kan-lære-af-teatret>



I stadig flere kirker indgår dans i lighed med musik og sang som en del af den liturgiske praksis. I denne lille bog beskriver ægteparret Jenny Thaysen Kjær og Niels Kjær såvel det bibelske som det kirkehistoriske fundament for kirkedans og giver desuden nutidige eksempler på dans i kirken.

Cand. mag. Jenny Thaysen Kjær (født 1969) har både teoretiske og praktiske erfaringer med dans. Hun er i dag ansat som kordegn ved Langenæskirken i Århus. Cand. theol. Niels Kjær (født 1949) er forfatter og oversætter med en fortid som sognepræst på Lyø.